

Jälleenrakennus Isossa-Britanniassa Anthony Edenin muistelmien mukaan vuosilta 1951–1957

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

22.02.2024

Jasmine Arppi

Sisällys

Johdanto	3
1. Viimeinen kausi ulkoministerinä 1951–1955.....	7
1.1. Valta vaihtuu	7
1.2. Marshall-apu	8
1.3. Öljykiista	10
2. Pääministerikausi 1955–1957	14
2.1. Talous, työ ja ammattiliitot	14
2.2. Asuntotuotanto	16
2.3. Atomi- ja vetypommi	18
Loppulause	21
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	24
I Lähteet	24
II Tutkimuskirjallisuus	24
III Muut	25

Johdanto

Iso-Britannia vältti valtauksen toisen maailmansodan aikana, mutta sodassa nähty laajentunut ilmasodankäynti aiheutti tuhoa niin siviileille kuin rakennuksillekin. Saksalaiset pommit tuhosivat fyysistä ympäristöä, mikä näkyi etenkin kaupungeissa.¹

Kandidaatintutkielmani aihe koskee sodanjälkeistä jälleenrakennusvaihetta Isossa-Britanniassa. Lähestyn aihetta Anthony Edenin muistelmien pohjalta. Olen rajannut aiheeni maantieteellisen rajauksen koskemaan Isoa-Britanniaa, keskittyen pääosin sisäpolitiikkaan. Aikarajauksena toimivat vuodet 1951–1957.

Anthony Eden (1897–1977) oli englantilaissyntyinen konservatiivipoliitikko. Hän nousi *Warwic and Leamington*’in vaalipiiriin jäseneksi ensimmäistä kertaa vuonna 1923. Ulkoministerinä hän toimi kolmen kauden ajan vuosina 1935–1938, 1940–1945 ja 1951–1955. Vuonna 1955 hänestä tuli konservatiivipuolueen johtaja ja Ison-Britannian pääministeri. Virassa hän ehti toimia kahden vuoden ajan. Vuonna 1957 Eden erosi pääministerin virastaan ja 33-vuotisesta paikastaan Iso-Britannian parlamentin alahuoneessa. Syynä eroamiselle oli heikentynyt terveydentila ja epäonnistuminen päätöksessä liittyä Ranskan ja Israelin kanssa sotilaalliseen väliintuloon Suezin kanavan kansallistamisen seurauksena vuonna 1956.²

Sodan jälkeistä jälleenrakennusvaihetta Isossa-Britanniassa on tutkittu melko laajasti. Olenkin esimerkiksi käyttänyt tässä tutkimuksessa useampaa David Edgertonin Ison-Britannian sodanjälkeistä aikaa käsittelevää teosta, kuten *The rise and fall of the British nation. a twentieth century history*. 1980-luvulta lähtien historioitsijoita on kiinnostanut toisen maailmansodan jälkeinen kaupunkien jälleenrakennus³. Tämä näkyy myös siinä, että aiheesta löytyy suhteellisen uutta tutkimusta.

Alkuperäislähteeni on Anthony Edenin kirjoittama muistelmateos *Full Circle*. Teos on julkaistu vuonna 1960 ja se käsittelee Edenin viimeistä ulkoministerikautta vuosina 1951–1955 sekä hänen pääministerikauttaan vuosina 1955–1957.

Lähdeaineistoni käsittää alkuperäisteoksen, eli se on myös alkuperäiskielellä, tässä tapauksessa englanniksi. Anthony Edenin muistelmateoksesta *Full Circle* on tehty myös

¹ Flinn 2019, 2.

² Englefield et al. 1995, 291–295.

³ Flinn 2019, 4.

suomennettu versio Martti Santavuoren toimesta nimellä *Muistelmat: Noidankehä*. Suomennettu versio on myös alkuperäisteoksen tavoin vuodelta 1960. En ole käyttänyt sitä suoraan tässä tutkimuksessa, vaan olen pitäytynyt alkuperäiskielisessä teoksessa. Olen kuitenkin perehtynyt Santavuoren teokseen tutkielmaani tehdessä. Edenillä on myös kolme muuta muistelmateosta. Vuonna 1962 julkaistu *Facing the dictators*, vuonna 1965 julkaistu *The Reckoning* ja vuonna 1976 julkaistu *Another World, 1897–1917*.

Edenistä tehtyä tutkimusta löytyy kohtuullisesti, mutta ne usein liittyvät ulkopoliittisiin suhteisiin ja hänen poliittisen uransa loppuvaihetta varjostaneeseen Suezin kriisiin. Esimerkiksi häntä käsitellään William Roger Louisin ja Roger Owenin vuonna 1989 julkaisemassa teoksessa *Suez 1956: The crisis and its consequences*. Lisäksi hänestä löytyy aiheeseen liittyen myös useampia artikkeleita, kuten Robert Rhodes Jamesin vuonna 1986 *History Today* -lehdessä julkaisema ”Anthony Eden and the Suez crisis”.

Edenistä on myös tehty useampi elämäkerrallinen teos, kuten esimerkiksi D. R. Thorpen vuonna 2003 julkaisema *Eden: The life and times of Anthony Eden, first Earl of Avon, 1897–1977* ja David Carltonin vuonna 1981 julkaisema *Anthony Eden: a biography*. Sisäpoliittisiin teemoihin liittyvää tutkimusta Edenistä en juurikaan löytänyt.

Pääasiallinen tutkimuskysymykseni koskee sitä, mitkä jälleenrakennukseen liittyvät teemat Eden nostaa muistelmissaan esille. Alakysymyksenä tarkastelen sitä, miten Eden kuvailee muita toimijoita ja jättääkö hän joitain mainitsematta. Tutkimusmetodeina käytän kontekstointia ja historiallista lähdekritiikkiä. Tutkimukseni on osa laadullista tutkimuskenttää.

Koska kyseessä on poliitikkona toimineen henkilön muistelmat, on tutkielmani osa poliittisen historian tutkimusta. Poliittisia muistelmia lähteenä käyttäessä on tärkeää ottaa huomioon niiden syntyhistoria, kohderyhmä ja pyrkimykset kirjoittajan taustalla. Muistelmat sijoittuvat usein lähdearvoltaan ”aitojen jäänteiden” kategoriaan. Kyseisessä kategoriassa ovat esimerkiksi myös kirjeet ja päiväkirjat.⁴

Lähdeaineistoni kohdalla syntymvuosi sijoittuu vuoteen 1960. Eden kertoo muistelmiensa alkusivuilla aloittaneensa miettimään muistelmien kirjoittamista vuonna 1957. Hän mainitsee käyttäneensä materiaalina omia henkilökohtaisiaan pöytäkirjoja, joita kirjoitti pääasiassa Winston Churchillille ulkoministerikaudellaan ja omalla pääministerikaudel-

⁴ Haataja 1993, 139–140.

laan muille kollegoille. Lisäksi materiaalina Eden kertoo käyttäneensä muistiinpanoja, joiden pohjalta on kirjoittanut viestejä kotimaahansa ulkomaanlähetyksillä.⁵

Eden luo lukijalle melko vahvan kuvan siitä, että on itse kirjoittanut teoksen. Tähän liittyen on kuitenkin hyvä olla lähdekriittinen. Eden tuo esille kiitoksensa kohdassa ”*Acknowledgments*” usealle eri henkilölle, kuten Alan Hodgelle ja Bryan Cartledgelle. Hän kiittää avusta kirjan valmisteluihin liittyen, mutta ei tarkenna sitä, mitä nämä valmistelut pitivät sisällään.⁶ Sitä on vaikea sanoa, että missä määrin nämä valmistelut pitivät sisällään esimerkiksi kirjoittamista, mutta sen mahdollisuus on hyvä pitää mielessä.

Muistitiedolle ja muistelmien luonteelle on tavanomaista tuoda esille kertojan menneisyytensä kannalta tärkeiksi kokemiaan avainkertomuksia. Historiallisten faktojen etsiminen muistelmista vaatii tiukkaa lähdekritiikkiä, mutta se ei tarkoita, etteikö muistelmilla olisi lähdearvoa. Muistelmat tuovat esille kirjoittajan menneille ilmiöille antamia merkityksiä, ja ne ovat sidoksissa sekä kirjoittajan arvoihin ja asenteisiin kirjoittamisajankohtana, että kohteena olevan menneisyyden diskursseihin.⁷ Lähdeaineistoni koskiessa muistelmia pyrin kiinnittämään enemmänkin huomiota juuri enemmänkin merkityksiin, joita Anthony Eden kirjoittajana tuo esille.

Keskeiset käsitteitä tämän tutkielman osalta ovat Marshall-apu, *Labour party* ja *Conservative party*. Näistä käsitteenmäärittelyt ala puolella:

Marshall-apu = Toisen maailmansodan jälkeistä Yhdysvaltojen tarjoamaan taloudellista tukea Euroopan valtioille vuosina 1947–1953. Nimetty ulkoministerinä ja kenraalina toimineen George C. Marshallin mukaan.⁸

Labour party = Vuonna 1906 perustettu brittiläinen työväenpuolue. 1900-luvun alusta asti ollut suurin sosiaalidemokraattinen puolue Britanniassa ja toiminut vastakohtana konservatiivipuolueelle.⁹

⁵ Eden 1960, *Foreword* (ei sivunumeroa).

⁶ Eden 1960, *Acknowledgments* (ei sivunumero)
Suomennos: Kiitokset, (Jasmine Arppi 15.2.2024.)

⁷ Kurvinen 2014. 146–147.

⁸ Tieteen termipankki 15.1.2024: Historia: Marshall-apu
(<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:Marshall-apu>)

⁹ Lähde: Britannica, Webb, P. David & The Editors of Encyclopaedia Britannica (2024, February 14). *Labour party political party, United Kingdom*. Encyclopedia Britannica.
<https://www.britannica.com/money/Labour-Party-political-party>.

Conservative party = Vanhan Tory-puolueen perillinen. Ensimmäinen konservatiivihallitus muodostettiin vuonna 1834. Puolueelle tärkeitä periaatteita ovat esimerkiksi yksityisomaisuuden ja yrittäjyyden edistäminen. Konservatiivipuolue on työväenpuolueen kanssa hallinnut Britannian poliittista elämää ensimmäisestä maailmansodasta lähtien.¹⁰

Tutkielman ensimmäinen pääluke käsittelee Edenin ulkoministerikautta 1951–1955 ja toinen pääluke keskittyy hänen pääministerikauteensa 1955–1957. Ensimmäinen pääluke on jakautunut kolmeen alalukuun, joista ensimmäinen käsittelee Työväenpuolueen hallituksen vaihtumista konservatiivihallitukseen vuonna 1951. Kaksi jälkimmäistä alalukua käsittelevät Marshall-apua ja öljykiistaa. Toinen pääluke sijoittuu Edenin pääministerikauteen. Sen alaluvut käsittelevät taloutta, työntekoa ja ammattiliittoja, asuntotuotantoa, sekä atomi- ja vetypommeja.

¹⁰ Lähde Britannica, Webb, P. David & Lord Norton of Louth (2024, February 15). *Conservative Party*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Conservative-Party-political-party-United-Kingdom>

1. Viimeinen kausi ulkoministerinä 1951–1955

1.1. Valta vaihtuu

Vuonna 1951 vaihtui vuodesta 1945 asti hallinnut työväenpuolueen hallitus konservatiivipuolueen hallitukseen. Clement Attleen pääministerivirka vaihtui Winston Churchillille, joka oli toiminut suurimman osan aikaa pääministerinä toisen maailman sodan aikaisista vuosista.¹¹

Anthony Eden oli seuraava ulkoministeri Herbert Morrisonin jälkeen lokakuussa 1951. Edenin vuosien 1951–55 ulkoministerikauden keskiössä oli säilyttää Ison-Britannia maailmanvaltojen eturintamassa suurvaltakilpailun ja taloudellisten haasteiden edessä.¹² Eden kertookin muistelmissaan ulkoministerikautensa alun haasteista liittyen kiristyneeseen tunnelmaan Euroopassa, Egyptin kriisiin ja menetettyihin öljykenttiin Abadanissa ja Iranissa.¹³

Eden kirjoittaa ulkoministerikautensa alkamista käsittelevässä luvussa vuosina 1945–51 toimineesta ulkoministeristä Ernest Bevinistä. Hän kertoo olleensa läheisempi hänen kuin muiden työväenpuolueen jäsenten kanssa. Eden myös kuvailee Beviniä viisaaksi, jonka persoonallisuuden esillä oleminen Britannian ulkopolitiikassa vuosina 1945–51 oli onni sekä omalle maalle että Euroopalle. Bevinillä oli kuitenkin Edenin mukaan myös hankaluuksia liittyen oman puolueensa sisäisen aktiivisen vähemmistön kanssa, joka suhtautui viileästi hänen politiikkaansa ulkoministerikauden aikana.¹⁴

Ernest Bevin menehtyi huhtikuussa 1951. Hän oli jättänyt ulkoministerin tehtävänsä saman vuoden helmikuussa vakavan sairastelun takia. Hänen jälkeensä lyhyen aikaa ulkoministerinvirassa toimi Herbert Morrison.¹⁵ Myös Morrisonin Eden mainitsee muistelmissaan ja kertoo tämän olleen yksi Attleen sodanjälkeisen hallituksen voimaa antavista persoonallisuuksista Crippsin ja Bevinin ohella. Hän tuo samassa yhteydessä esille

¹¹ Edgerton 2019, 6 & 251.

¹² Thorpe 2003, 361–363.

¹³ Eden 1960, 9.

¹⁴ Eden 1960, 5.

¹⁵ Laybourn 2002, 41 & 184.

näkemyksensä siitä, että työväenpuolueen hallitus oli vain varjo entisestään Crippsin ja Bevinin jäätyä pois.¹⁶

Edenillä vaikuttaa olevan työväenpuolueen sisällä muutamia erityisesti arvostamia henkilöitä, kuten hänen mainitsemansa Bevin, Cripps ja Morrison. Vuotta 1951 edeltäneestä työväenpuolueen hallituksesta hän ei kuitenkaan kokonaisuudessaan muodosta kovinkaan positiivista kuvaa viitatessaan sen olevan vain varjo entisestään parin henkilön jäätyä pois. Toki tässä voi olla selittävänä tekijänä myös kunnioitus edellisiä hallituksen jäseniä kohtaan ja erityisesti tuolloin vasta menehtynyttä Bevinia kohtaan.

1.2. Marshall-apu

Marshall-apu tarkoittaa vuosien 1948–1952 välillä tapahtunutta, Trumanin hallinnon aikana luotua rahoitusta 17 Euroopan valtiolle. 70 prosenttia rahoituksesta meni Ranskalle, Italialle, Saksalle ja Isolle-Britannialle. Marshall-avun taustalla oli odotuksien toteutumattomuus koskien Euroopan talouksien parantumista ilman hallituksen toimia, alueella jatkunut taantuma ja pääomapako Britanniasta rahoitussopimuksen seurauksena.¹⁷

Marshall-avusta Eden puhuu muistelmissaan viimeisellä ulkoministerikaudellaan vuonna 1951. Hän ei mainitse suoraan termiä ”Marshall-apu”, mutta puhuu Yhdysvaltojen viisaista, auktoriteettisista ja rohkeista valtionmiehistä, joiden ansioista maan perinteinen politiikka muuttui siten, että maa ei eristäytynyt samalla lailla toisen maailmansodan jälkeen kuin oli käynyt ensimmäisen maailmansodan seurauksena. Sen sijaan Yhdysvallat lainasi laajoja resurssejaan Euroopan teollisen ja kaupallisen elämän toipumiseksi. Eden mainitsee Euroopan nykyisen taloudellisen kukoistamisen olevan pitkälti sen omien kansojen ansiota, mutta mainitsee Yhdysvaltojen avun olleen välttämätöntä ja ennen kaikkea vilpitöntä.¹⁸

Kiinnitin huomiotani tässä siihen, että Eden puhuu nimenomaan valtion miesten saavutuksista, eikä vain Yhdysvaltojen valtiona. Marshall-apu oli Trumanin hallinnon aikana

¹⁶ Eden 1960, 8.

¹⁷ Trebat 2018, 361.

¹⁸ Eden 1960, 6–7.

Vilpitön = *freely given*.

toteutettua. Trumanista Eden puhuu muistelmissaan myöhemminkin positiiviseen sävyyn. Hän kertoo tavanneensa Trumanin ensimmäistä kertaa vuonna 1952 ja pitäneensä hänestä välittömästi. Eden kuvailee Trumania seuraavalla tavalla muistelmissaan:” Greatness was thrust upon Truman, but he never let his knowledge of this daunt his courage or his power of decision. He served the world well”.¹⁹

Marshall-apu perustui suoraan amerikkalaiseen vakaumukseen Euroopan taloudellisen paranemisen välttämättömyydestä Yhdysvaltojen pitkän aikavälin tavoitteille. Trumanin hallituksen päätöksentekijät olivat vakuuttuneita siitä, että talouden pysyminen aktiivisena kotimaassa vaatii myös kaupan käyntiä ja investointeja ulkomaille. Marshall-avun strategisissa eduissa näkyi niin poliittinen kuin taloudellinen luonne. Euroopan markkinat, tarjonta- ja työvoimaresurssit, sekä teollinen kapasiteetti nähtiin amerikkalaisten päätöksentekijöiden osalta strategisesti tärkeänä, eikä sen haluttu olevan vihamielisen vallan tai liittouman hallinnoimaa. Saksan häviö ja Ranskan ja Ison-Britannian uupumus oli jättänyt valtatyhjiön Keski- ja Länsi-Eurooppaan. Neuvostoliiton laajentumisen uhka tähän valtatyhjiöön oli Yhdysvaltojen näkökulmasta estettävä jälleenrakentamalla poliittisia ja taloudellisia järjestelmiä, jotka ovat tarpeeksi vahvoja voittamaan kommunistiset puolueet.²⁰

Edenin kuvaukset Yhdysvaltojen tarjoamasta avusta eivät tuo esille Yhdysvaltojen omia motiiveita, vaan luovat enemmänkin mielikuvaa siitä, että apua olisi annettu vilpittömästi. Todellisuudessa taustalla oli kuitenkin Yhdysvaltoja itseäänkin hyödyttäviä intressejä, joita tutkimuskirjallisuus tuo esille.

Eden kirjoittaa myös Euroopan talouden toipumisesta vuosiin 1952–1953 sijoittuvassa luvussa, joka käsittelee EDC:tä²¹. Tässä yhteydessä hän ei kuitenkaan korosta Yhdysvaltojen roolia, vaan tuo esille Ison-Britannian johtavan aseman liittyen Euroopan talouden jälleenrakentamiseen ja maan lupaaman tuen eurooppalaisille yrityksille.²²

¹⁹ Eden 1960, 35.

Suomennos: Suurus oli sysätty Trumanin päälle, mutta hän ei antanut koskaan tämän tiedostamisen pelotaa rohkeuttaan tai päätösvaltaansa. Hän palveli maailmaa hyvin. (Jasmine Arppi 15.2.2024)

²⁰ Hogan 1989, 26–27.

²¹ EDC = Euroopan puolustusyhteisö, Lähde: Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, March 20). *European Defense Community*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/European-Defense-Community>

²² Eden 1960, 37.

Britannia oli ottanut johtavan aseman EDC:n ja OEEC:n²³ perustamisessa. Se oli myös auttamassa Euroopan neuvoston perustamisessa vuonna 1949, jolloin ajatus yhtenäisestä Euroopasta oli esillä. Britannia ei kuitenkaan liittynyt Euroopan hiili- ja teräsyhteisöön, mikä aiheutti alun erolle Britannian ja kuuden muun valtion välillä. Vuonna 1939 sekä Britannian opposition että hallituksen puolella oli näkemyksiä siitä, että jos Eurooppa liittoutuisi, se tuhoutuisi. Sodan jälkeen Eurooppa ei kuitenkaan näyttänyt niin houkuttelevalta kuin sota-ajan mielikuvissa. Tähän liittyi myös se, että Saksa, Ranska ja Italia eivät vaikuttaneet keskenään yhdentyviltä ennen 1950-luvun puoliväliä. Britannia koki itsensä ja asemansa tärkeäksi epävakaaassa tilanteessa. Tätä ylivoimaisuuden tunnetta lisäsi myös sen päätös hakeutua ydinaseklubiin.²⁴

Eden mainitsee vuoteen 1952 sijoittuvassa muistelmatekstissään Länsi-Euroopan talouden jälleenrakentamiseen liittyen myös OEEC:n, jonka puheenjohtajaksi hänet oli tuolloin hiljattain valittu. Eden kuvailee järjestön olleen johtavassa osassa talouden jälleenrakentamisessa vuodesta 1948 alkaen ja mainitsee samassa yhteydessä järjestön olevan kiitollisuuden velassa Stafford Crippsille kiinnostuksesta ja aloitteellisuudesta.²⁵ Crippsin Eden on aikaisemminkin maininnut positiivisessa valossa.

Mitä tulee Euroopan talouden jälleenrakentamiseen ja näin ollen myös siihen liittyvään Marshall-apuun, Eden tuo esille ennen kaikkea Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian aseman ja panoksen siihen liittyen. Muita valtioita tai toimijoita hän ei juurikaan nosta esille tässä yhteydessä.

1.3. Öljykiista

Energian kasvu 1950- ja 1960-luvuilla liittyi pääasiassa öljyyn. Öljystä oli tullut monipuolinen yleispolttoaine, jota käytettiin myös kemikaalien lähteenä esimerkiksi muoveissa. Sitä alettiin käyttää myös lämmitysöljynä. Lisäksi vain öljy mahdollisti tarpeeksi

²³ OEEC = Vuonna 1948 perustettu Euroopan taloudellinen yhteistyö järjestö, Lähde: Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, December 13). *Organisation for European Economic Co-operation*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Organisation-for-European-Economic-Co-operation>

²⁴ Childs 1992, 61.

²⁵ Eden 1960, 49.

halvan energianlähteen lisääntyneeseen moottoriajoneuvojen määrään nähden. Vuoteen 1970 mennessä öljy oli ohittanut hiilen energianlähteenä.²⁶

Öljytuotteiden kulutus kaksinkertaistui Isossa-Britanniassa vuosien 1955–1961 välillä. Esimerkiksi polttoöljyn käyttö sähkögeneraattoreissa oli noussut huomattavasti.²⁷ Vaikka öljyyn ei liittynyt samanlaista brittiläistä nationalismia kuin hiileen ja ydinaseisiin, oli Isolla-Britannialla peräti kaksi maailmanlaajuisesti suurta öljy-yhtiötä, Shell ja BP. Nationalismin puute öljyyn liittyen näkyikin enemmän siinä, että yhdysvaltalaiset öljy-yhtiöt olivat tärkeässä asemassa Isossa-Britanniassa, vaikka omiakin öljy-yhtiöitä löytyi.²⁸

Edenin muistelmista löytyy kokonainen luku liittyen öljyyn. Tässä luvussa hän keskittyy Iranissa sijaitsevien öljykenttien kansallistamiseen. Hän aloittaa luvun pohjustamalla aihetta aikaisempiin kokemuksiinsa vuonna 1933 sattuneesta sen aikaisen Persian (nykyisen Iranin) hallituksen anglo-persialaisen öljy-yhtiön toimiluvan irtisanomisesta. Eden kertoo tällöin varaulkoministerinä toimiessaan suositelleensa hallitusta viemään asian Kansainliiton neuvostoon. Hän oli kertomansa mukaan saanut suositusta tähän myös ulkoministeriön lainopilliselta neuvonantajalta William Malkinilta, jonka hän kuvailee olleen kovasti pidetty. Eden kertoo myöhemmin tullessa kuulustelluksi tapaukseen liittyen, mikä oli aiheuttanut hänessä tuhtumusta. Eden tuo ilmi, että lopulta öljy-yhtiön ja Persian hallituksen välillä käytiin useita neuvotteluita, joiden lopputuloksena saatiin uusi sopimus aikaan. Eden nostaa tässä esille John Cadmanin, joka edusti Edenin sanojen mukaisesti yhtiötä taitavimmin neuvotteluissa.²⁹

Vuonna 1909 perustettu anglo-iranilainen öljy-yhtiö (AIOC) oli brittiläisten omistama ja operoima. Vuoteen 1933 asti Iran oli saanut 33 prosenttia tuotoista, mutta he saivat tästä vuodesta eteenpäin hieman suuremman osuuden aikaisempaan nähden. Silti Britannialla oli edelleen suurin osuus voitoista. Iranin ja Britannian välit kiristyivät monen asian seurauksena. Ensinnäkin Teheranin konferenssissa joulukuussa 1943 luvattua taloudellista apua ei ollut saatu, työväenpuolueen hallituksen osingonrajoituspolitiikka oli vaikuttanut Iranin hallituksen öljytulojen vähentymiseen vuodesta 1948 lähtien ja iranilaisten keskuudessa oli havaittavissa aitoa raivoa siitä, että heidän ainoa omaisuutensa oli

²⁶ Edgerton 2019, 295.

²⁷ Beltran 2012, 192.

²⁸ Edgerton 2019, 296.

²⁹ Eden 1960, 191–192.

ulkomaalaisten käsissä. Tämä kaikki johti öljyyn liittyvään kansallistamisvaatimusten kasvuun.³⁰

Muistelmissaan Eden kertoo ”masentavista näkymistä”³¹, joita oli joutunut heti ulkoministerikautensa alussa kohtaamaan. Iranissa pääministeriksi oli noussut, nationalistisena tunnettu Mossadeq, joka oli vuonna 1951 vienyt läpi öljyteollisuuden kansallistamislain. Tämän seurauksena öljynvienti Abadanista loppui ja brittiläisten työntekijöiden oli poistuttava maasta, sillä he olivat kieltäytyneet palvelemasta kansallistettua yhtiötä. Eden kertoo, ettei Britanniassa esiintynyt voimakasta iranilaisvastaisuutta, vaikka Abadanin menetys suututti. Hän mainitsee lisäksi, etteivät brittiläiset olleet kärsineet tappioita, sillä menestys öljyteollisuudessa oli korvannut Abadanin öljyn menetyksen. Öljykiista lopulta ratkesi sopimukseen, joka Edenin sanojen mukaisesti oli oikeudenmukainen kaikkia osapuolia kohtaan. Mossadeqia Eden kuvailee halukkaaksi tehdä ”tunteellisen ongelman”³² öljysopimuksesta. Hän myös tuo esille, että brittiläiset eivät voineet ottaa häntä vakavasti. Irania Eden kuvailee takapajuiseksi ja korruptoituneeksi maatalousvaltioksi ja kertoo olleensa huolestunut maan taloudesta Mossadeqin öljyyn liittyvän politiikan takia.³³

Britannian konservatiivihallitus oli osallisena vallankaappauksen toteuttamisessa Mohammed Mossadeqille yhteistyössä amerikkalaisten kanssa. Tapaus on yksi esimerkki Britannian myöhäisen imperialismien historiasta, jossa toimittiin monessa suhteessa vastakohtaisesti byrokraattiseen dekolonisaation nähden. Eden oli samana vuonna aiemmin varoittanut kasvavasta arabinationalismista ja siitä, ettei Britannia voisi ylläpitää enää kaupallisia toimilupiaan siitä johtuen.³⁴

Öljyn osuus polttoaineiden kokonaiskulutuksesta ei 1950-luvulla Isossa-Britanniassa ollut vielä kuin 10 prosenttia. Hiilen osuus kokonaiskulutuksesta oli tuolloin jopa 90 prosenttia. Sen sijaan 1970-luvulla öljyn osuus oli noussut jo 46 prosenttiin. Polttoaineiden kokonaistuotannossa öljyn osuus alkoi näkyä Isossa-Britanniassa vasta 1970-luvulla. Hiili sen sijaan kattoi 1950-luvulla lähes sata prosenttia tästä osuudesta.³⁵

³⁰ Childs 1992, 64.

³¹ Eden 1960, 198.

”The lowering prospect”

³² Eden 1960, 193.

”An emotional issue”

³³ Eden 1960, 193–219.

³⁴ Stockwell 2023, 75.

³⁵ Glynn et al. 1996, 249.

Se, että Edenin muistelmien mukaisesti Britannia ei kärsinyt suuria tappioita Abadanin öljyn menetyksen seurauksena voi osittain johtua siitä, ettei öljystä ollut ehtinyt tulla 1950-luvulla Isossa-Britanniassa vielä niin merkittävä osa polttoaineiden kokonaiskulutusta ja -tuotantoa, mitä se esimerkiksi kulutuksen osalta alkoi olemaan jo 1970-luvulla.

2. Pääministerikausi 1955–1957

Eden otti Winston Churchillin paikan pääministerinä huhtikuussa 1955. Hänellä oli tuolloin hyvin vähän kokemusta kotimaan asioista ja lisäksi hän oli myös sairas. Monet konservatiivit ovatkin jälkeen päin olleet sitä mieltä, ettei Edenin olisi ikinä pitänyt ottaa vastuuta pääministerin virasta.³⁶

Eden ei itse mainitse olevansa sairas pääministerikautensa alussa, mutta mainitsee ulkoministerikautenaan EDC:tä käsittelevässä luvussaan kärsineensä pitkään kivuista ja sairastaneensa myös keltatautia. Vuonna 1953 häneltä löydettiin myös sappikiviä ja sappirakko poistettiin leikkauksella, mutta leikkaus ei ollut mennyt kovin hyvin ja keltautikin oli uusiutunut.³⁷

Eden kirjoittaa muistelmissaan hänellä olleen hieman ristiriitaiset ajatukset pääministeriksi ryhtymisestä. Hän oli itse ollut aiemmin kiinnostunut enemmänkin ulkoministeriön, imperiumin ja kansanyhteisön asioista. Eden kehuu samassa yhteydessä myös Churchillin mainetta ja sitä, että hänen eroamisensa aktiiviselta politiikan kentältä oli kaikissa mittakaavoissa maailmaanlaajuinen tapahtuma. Lehdistön Eden ottaa esille myös kertoen, että hänen itsensä uran jokaisessa vaiheessa kansa oli suhtautunut häneen paremmin kuin lehdistö.³⁸

2.1. Talous, työ ja ammattiliitot

Isolla-Britannialla on ollut suurimmista talouksista suurimmat tulot asukasta kohden vielä vuonna 1870. Yhdysvallat meni ohi vuonna 1913 ja Saksa ja Ranska vuonna 1973.³⁹ 1950–1960-luvuilla Isossa-Britannia eli kuitenkin nopeimman talouskasvun aikaa, mikä oli seurausta erityisesti tuotantoteollisuuden keskittymisestä ja teollisuuden työntekijöiden huipussaan olleesta osuudesta kokonaistyöllisyydessä.⁴⁰

³⁶ Childs 1992, 80.

³⁷ Eden 1960, 51.

³⁸ Eden 1960, 265.

³⁹ Edgerton 1996, 48.

⁴⁰ Edgerton 2019, 310.

Eden kirjoittaa huhtikuun 1955 sijoittuvassa, pääministeriksi tuloaan käsittelevässä luvussa ajatuksistaan työnteolla rikastumisesta. Hän tuo esille sen, että mies, joka tekee rahaa, ei ole aina ahne vaan voi olla myös hyödyksi yhteisölle. Eden ottaa tässä yhteydessä esille myös sen, että hänestä tuntuu Yhdysvalloissa olevan parempi käsitys aiheeseen liittyen.⁴¹

Isolla-Britanniassa oli 1950–1960-luvuilla suuria ja maailman mittakaavassa hyvinkin menestyneitä kapitalistisia yrityksiä, jotka olivat läheisesti yhteydessä hallitukseen. 1950-luvulla nähtiin liikemiesten julkisen arvostuksen paluu. Pomot, pankkiirit ja tehtailijat saivat lähes sankarimaisen aseman.⁴² Tässä kehityskulussa voi olla mahdollisesti myös viitteitä siihen, miten Eden tuo esille arvostuksensa työn teolla rikastumista kohtaan. Lisäksi myös Edenin oma puoluetusta konservatiivipuolueessa voi olla tässä selittäjänä tekijänä.

Pääministeriksi tuloaan käsittelevässä luvussa Eden tuo lisäksi kantansa esiin siitä, että Britannian teollisuus oli tehnyt mahtavaa työtä ja miehet ja johto ansaitsevat kiitosta kasvaneesta tuotosta. Hän myös tuo esille, että hänellä on ollut useita keskusteluja työnantajien ja ammattiyhdistysten kanssa, ja sen, että ammattiyhdistysneuvoston toimenpiteet olivat tervetulleita.⁴³ 1950–1960-luvut olivat Isossa-Britanniassa nousukauden vuosia, joka näkyi työvoiman kysynnässä ja tuottavuuden kasvussa. Työväenluokalle tämä tarkoitti menestyksekkäitä vuosia verrattuna sotien väliseen aikaan, jolloin oli ollut enemmän työttömyyttä.⁴⁴

Eden kuvailee pääministerikautensa alkua koskevassa luvussa oman puolueensa onnistumista talousongelmien hoidossa. Hän painottaa, että vuoden 1951 jälkeiset talousbudjetit oli tarkoitettu kannustamaan työnteon ja edistämään tuotannon kasvua. Eden tuo esille, että varallisuus oli kasvanut, mutta vuonna 1954 oli havaittavissa hälyttäviä merkkejä, joihin vaadittiin valtiontaloudellisia suunnitelmia.⁴⁵

Eden kirjoittaa muistelmissaan vuoden 1955 huhti-kesäkuun aikaisista lakoista. Hän mainitsee näistä lehtilakon, joka Edenin sanojen mukaisesti osui juuri vaalikampanjan alkuvaikeuksille vaimentaen niitä hiukan. Lisäksi Eden mainitsee rautateitä ja telakoita koskevia lakkoja. Näiden Eden kertoo olevan liittojen välisien kiistojen seurausta, eikä

⁴¹ Eden 1960, 268.

⁴² Edgerton 2019, 312.

⁴³ Eden 1960, 267.

⁴⁴ Edgerton 2019, 321.

⁴⁵ Eden 1960, 276–278.

täten liittynyt palkkavaatimukseen. Eden tuo esille mielipiteensä siitä, etteivät liittojen väliset kiistat olleet oikeuden mukaisia yleisöä kohtaan. Hän myös tuo ilmi sen, että ammattiyhdistystoiminta on yleisesti arvostettu Britanniassa, mutta brittiläinen yleisö ei ole kovin mielissään liittojen välisistä arvovaltakiistoista.⁴⁶

1950–1960-luvuilla ammattiliitoilla oli vahva asema yksityisessä taloudessa korkea työllisyyden ja tuottavuutta tukevan kulttuurin ansiosta. Suurimmat ammattiliitot olivat yksityisellä sektorilla. Suurin ammattiliitto oli *Transport and General Workers Union*, jonka jäsenmäärä ylitti miljoonan 1960-luvulla.⁴⁷ Eden mainitsee ammattiliittojen lakot vielä myöhemmin muistelmissaan vuosiin 1955–1956 sijoittuvassa luvussa, jossa kertoo talouden tilanteelle lakkojen olleen juuri erityisen haitallista. Erityisesti tässä yhteydessä hän mainitsee telakkalakon ja sen vaikutuksen vientiin ja teollisuustuotantoon.⁴⁸

Edenin kuvaukset taloudesta ja työn teosta vaikuttava olleen pitkälti työntekoa ja sitä kautta tuottavuutta ihannoivaa. Hän luo ilmi kuvaa, että avain talouden vakaana pysymiseen on työnteossa. Hän ei kovin jyrkästi pönkitä oman puolueensa saavutuksia, mutta tuo sen kuitenkin esille. Myös Yhdysvaltojen suhtautumisen työnteolla vaurastumiseen hän nostaa positiivisessa valossa esille.

2.2. Asuntotuotanto

Monet Euroopan maat, kuten Suomi kärsivät toisen maailmansodan jälkeen vakavasta asuntopulasta.⁴⁹ Sodan jälkeen Britanniassa 458 000 asuinrakennusta oli tuhoutunut ja 250 000 pahasti vaurioitunut. Samanaikaisesti syntyvyys oli kasvanut ja kotitalouksien määrä oli nousemassa.⁵⁰ Tämä johti epäilemättä uusien asuntojen tarpeen kasvuun.

Valtio otti johtavan roolin uusien asuintalojen rakentamisen edistämiseksi. Satoja tuhansia uusia asuintaloja rakennettiin 1950-luvulle mennessä ja asuntotuotanto saavutti huippunsa 1960-luvun lopulla. Tuloksena syntyi enemmän yksityisomisteisia asuntoja,

⁴⁶ Eden 1960, 283–286.

⁴⁷ Edgerton 2019, 321–322.

⁴⁸ Eden 1960, 320.

⁴⁹ Malinen 2014, 21.

⁵⁰ Lund 2017, 32.

mutta myös yllättävän suuri määrä vuokrattavia asuntoja kuntien (*councils*) toimesta. Tavoitteena oli luoda uusia lähiöitä niin yksityisten kuin julkisten omistajien tahoilta.⁵¹

Eden mainitsee asuintalojen rakentamisen vaaleja varten suunnittelemassaan ohjelmassa vuonna 1955. Samassa yhteydessä hän kuitenkin mainitsee pyrkineensä saamaan korkeammin koulutettujen teollisuuden työntekijöiden kannatuksen asemansa parantamiseksi.⁵² Tätä voikin arvioida, missä määrin hän itse koki asuintalojen rakentamisen tärkeäksi, ja missä määrin se oli välttämätöntä kannatuksen saamiseksi.

Ennen konservatiivien valtaannousua vuonna 1951 työväenpuolue oli menettänyt kannatustaan viimeisen kolmen vallassaolovuotensa aikana. Heillä oli hankaluuksia pitää lupauksiaan talojen rakentamisesta, mikä oli nähtävästi yksi äänestäjien prioriteeteista. Konservatiivipuolue otti tämän osaksi omaa retorista agendaansa.⁵³ Asuntotuotanto oli vielä vuonna 1955 hyvin ajankohtainen, joten todennäköisesti lupaukset asuntojen rakentamisesta ovat olleet äänestäjien saamiseksi vielä vuoden 1955 vaaleissa tärkeää. Sillä on voinut olla vaikutusta myös siihen, että Eden on ottanut tämän näkyväksi osaksi vaaliohjelmaansa.

Pääministerikautensa alussa Eden kirjoittaa olevansa huolestunut rakennustoimen aiheuttamasta teräksen tuonnin suuresta määrästä. Hän kuitenkin painottaa asuintalojen rakentamisen olevan paikallaan, mutta ei näe toimistotalojen rakentamista kovin tärkeänä.⁵⁴

Luvussa ”The plagues of prosperity” Eden kehuu, että he olivat pitäneet uskollisesti⁵⁵ vaalilupauksensa rakennuttaa yli 300 000 uutta asuntoa vuotta kohden, mutta mainitsee samalla sen, että asuntotuotantoon liittyvää ohjelmaa on mukautettava muuttuviin tarpeisiin. Eden kertoo samassa yhteydessä mielipiteensä siitä, että slummien raivaustyötä olisi nopeutettava ja kaupunkien ja kaivosyhtiöiden erityistarpeita huomioitava samalla, kun rakennettujen asuintalojen kokonaismäärää vähennettäisiin. Eden tuo samalla yhtenä toimijana esille kunnat ja paikallisviranomaiset. Hän kertoo, että rakennetut asuintalot olivat pääosin kuntien toimesta rakennettuja tukiasuntoja. Asumiseen liittyen Eden ottaa lievästi kritisoiden esille sen, että paikallisviranomaiset olivat käyttäneet suurim-

⁵¹ Edgerton 2019, 299.

⁵² Eden 1960, 279.

⁵³ Flinn 2019, 55.

⁵⁴ Eden 1960, 322.

⁵⁵ Eden 1960, 315.

Uskollisesti = *Faithfully*

man osan budjetistaan asumisen tukemiseen. Eden kertoo hallituksen leikanneen asumiskimenoja noin 15 prosenttia, vähentäneen yli puolet yleistä valtiontukea jokaista uutta taloa kohden ja tiukentaneen kuntien lainaehdoja.⁵⁶

Eden vaikuttaa samanaikaisesti ottavan kunniaa hallitukselle asuntojen vuosittaisesta rakentamisesta suunnitelman mukaisesti. Samalla hän kuitenkin hienovaraisesti kritisoi kuntia siitä, että budjetista oli käytetty suurin osa juuri asumiseen liittyviin kustannuksiin. Asuintalojen rakennusta hän vaikuttaa kuitenkin pitävän kokonaisuudessaan tärkeänä, mutta ei niin tärkeänä, etteikö siitä voisi leikata. On myös huomattava, että asuntotuotantoon liittyvät toimet ja lupaukset olivat äänestäjien kannalta poliittisesti tärkeää.

2.3. Atomi- ja vetypommi

Eden kertoo puolustusta käsittelevässä luvussa sen olevan pääasiallisesti pääministerin vastuulla. Hän tuo tässä luvussa ilmi, että työväenpuolueen hallitus oli valmistanut atomipommin salassa parlamentilta ja julkiselta yleisöltä. Eden ei kuitenkaan moiti heidän toimintaansa vaan sanoo heidän olleen oikeassa tehdessään pommin ja viisaita salatesaan sen. Hän kertoo samassa yhteydessä oman puolueensa vuoden 1952 päätöksestä tehdä vetypommi. Hän nostaa tässä esille, että loistavaa työtä oli tehty tutkijoiden ja William Penneyn toimesta. Eden kertoi luottavansa Penneyn onnistuvan vetypommin suhteen yhtä hyvin kuin atomipommin kanssa.⁵⁷

Isosta-Britanniasta oli tullut kolmas Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston jäsen, jolla oli atomipommi käytössään. Brittiläinen atomipommi projekti oli ollut maailman suurin vuosina 1940–1941. Winston Churchillin palattua virkaan vuonna 1951 hän kritisoi työväenpuolueen hallitusta itsenäisen brittiläisen pommin rakentamisesta.⁵⁸ Tässä kohdin on mielenkiintoista huomata se, että Edenin muistelmissa esille nostama positiivinen kanta työväenpuolueen hallituksen atomipommin rakentamista kohden erosi Winston Churchillista. Churchill oli kuitenkin itse ollut toisen maailmansodan aikaan

⁵⁶ Eden 1960, 315.

⁵⁷ Eden 1960, 367–368.

⁵⁸ Edgerton 2019, 180 & 351.

pääministerinä ja hyväksynyt tällöin resurssien yhdistämisen Yhdysvaltojen ja Kanadan kanssa atomipommin rakentamiseksi.⁵⁹

Yhdysvallat ei lopulta kuitenkaan sodan jälkeen ollut halukas jatkamaan yhteisen atomipommin rakentamista, mikä johti anglo-amerikkalaisen atomiyhteistyön pysähtymiseen. Sodanjälkeisen Attleén hallituksen oli tehtävä nopeita päätöksiä ydinaseisiin liittyvässä ulkopolitiikassa, kun Britannia oli samalla muuttuvassa asemassa kansainvälisessä kontekstissa. Osittain sisäpolitiikassa ja kansainvälisissä suhteissa tapahtuva kehityksen seurauksena atomipolitiikka muuttui kesään 1946 mennessä avoimesta salatukseksi.⁶⁰

Yhdysvalloissa yleinen mielipide vastusti Britannian toimia. Atomipommi nähtiin amerikkalaisena ja Britannia murenevana imperiumina, joka yrittää pitää kiinni loistostaan Amerikan kustannuksella. Lisäksi kritiikkiä aiheutti ajatus hallitsevan työväenpuolueen kovanlinjan sosialisteista.⁶¹

Eden kuvailee vetypommin rakentamisen tekevän Britanniaa yhden kolmesta maailmanvallasta, joilla olisi tehokkain ydinpelote. Eden ottaa esille kantansa siihen, että vetypommin omistaminen toisi turvaa saarivaltion asukkaille ja olisi osa strategisten ilmapvoimien rakentamista.⁶² 1950-luvun alussa Isossa-Britanniassa oli puoluerajat ylittävä yksimielisyys siitä, että valtion tuli rakentaa kansallinen vetypommi atomipommiohjelman jatkoksi. Osan imperialististen, kuten esimerkiksi Julian Ameryn mielestä vetypommi loisi Isosta-Britanniasta jälleen suurvallan.⁶³

Eden kertoo vuoden 1955 parlamenttivaaliensa jälkeen päättäneensä sen, että olisi tehtävä säästöjä puolustusohjelmaan liittyen. Hän kuitenkin painottaa, ettei saisi uhrata voimaa iskeä takaisin ketä tahansa hyökkääjiä vastaan.⁶⁴ Tällä hän mahdollisesti viittaa juuri vetypommin rakentamiseen ja tuo esille kantansa siitä, miten tärkeänä sitä pitää verrattuna muuhun puolustukseen.

Vaikka Isossa-Britanniassa tunnettiinkin paremmuuden tunnetta atomipommin kehittämisen seurauksena⁶⁵, Eden vaikutti muistelmiensa pohjalta olevan melko aidosti kiin-

⁵⁹ Roitto 2015, 13.

⁶⁰ Roitto 2015, 14–15.

⁶¹ Roitto 2015, 386.

⁶² Eden 1960, 368.

⁶³ Edgerton 2019, 352.

⁶⁴ Eden 1960, 370.

⁶⁵ Childs 1992, 61.

nostunut etenkin atomi- ja vetypommien tuomasta puolustuksellisesta edusta, eikä niinkään vaan suurvalta-aseman pönkittämisestä. Myös se, ettei Eden kritisoitunut työväenpuolueen hallitusta, voi viitata siihen, että hän todella piti asiaa turvallisuuspoliittisesti tärkeänä.

Loppulause

Pääasiallinen tutkimuskysymykseni tässä tutkielmassani koski sitä, mitkä jälleenrakennukseen liittyvät teemat Eden toi tarkemmin esille muistelmissaan. Tähän liittyen yhtenä tuloksena näkyy myös sisällysluettelon rakenne, joka on muodostunut juuri näiden teemojen mukaan.

Ulkoministerikautenaan Edenin jälleenrakennukseen tuomat teemat olivat hieman vahvemmin myös ulkopoliittikkaan liittyviä verrattuna hänen pääministerikauteensa. Näitä teemoja olivat Marshall-apu ja öljykiistan vaikutukset. Lisäksi Marshall-apua käsittelevässä kappaleessa esille nousi myös OEEC ja EDC, joita Eden myös käsitteli muistelmissaan. Pääministerikaudellaan Edenin muistelmissa näkyi enemmän sisäpolitiikkaan liittyviä teemoja, kuten asuntotuotanto, talous ja ammattiliitot, mutta atomi- ja vetypommin osalta myös ulkopoliittikkaan sidonnaisia aiheita.

Eden tuntui arvostavan kovasti työntekoa ja siten myös tuottavuutta. Lisäksi vetypommin rakentaminen vaikutti olevan Edenille tärkeää, vaikka muuten puolustusmenoista hän olikin valmis leikkaamaan. Asuntojen rakennukseen liittyen Edenillä oli hieman ristiriitainen asennoituminen. Toisaalta hän toi kovasti esille sitä, että hallitus oli täyttänyt lupauksensa asuintalojen rakennukseen liittyen, mutta myös hienovaraisesti kritisoi kuntia siitä, että he olivat käyttäneet ison osan budjetistaan asumiskuluihin.

Alakysymykseni koskivat sitä, että miten Eden puhuu muista toimijoista ja jättääköhän joitain toimijoita mainitsematta. Pääasiallisesti viitaten siihen, keitä toimijoita muistelmissa pääosin esiintyi, he olivat pääosin muita poliitikkoja.

Työväenpuolueen poliitikoista Eden mainitsi useamman hyvinkin positiivisessa mielessä, joita esimerkiksi olivat Cripps ja Bevin. Tähän on voinut toki liittyä se, että Eden on toiminut heidän kanssaan pitkään samanaikaisesti politiikassa, ja myös se, että he mahdollisesti tulevat samankaltaisista taustoista ja ympäristöistä.

Työväenpuolueesta Eden ei muutenkaan kovin jyrkän negatiivisesti puhu. Hän jossain kohdin saattaa hienovaraisesti tuoda esille konservatiivipuolueen paremmuutta esimerkiksi talouden hoitoon liittyen. Kuitenkaan varsinaista toisen puolueen lyttäämistä ei ole havaittavissa, mikä osoittaa tietynlaista kohteliaisuutta ja kunnioitusta kilpailevaa puoluetta kohtaan.

Ison-Britannian ulkopuolisista poliitikoista Eden nostaa jalustalle etenkin Yhdysvaltojen presidentti Trumanin ja hänen hallintonsa, joita Eden Marshall-apuun liittyen ylistääkin viisaina ja auktoriteettisina valtionmiehinä. Työnteekoon liittyen Eden myös tuo esille sen, että Yhdysvaltojen asennoituminen työnteolla rikastumiseen oli esimerkillistä.

Iranin valtiota kohtaan Edenillä tuntui olevan hieman jopa säälivä asennoituminen. Eden kuvasi valtiota takapajuiseksi, mikä ei suoranaisesti luo kovin positiivista kuvaa. Toki tässä taustalla oli ollut useampi öljy-yhtiön kansallistamiseen liittyvä kiista ja Ison-Britannian toimet vallankaappauksen edistämiseksi, mikä varmasti näkyy myös poliittisissa suhteissa ja Edenin poliittisena toimijana asiasta muistelemisena. Eden tässä yhteydessä moittiikin enemmän sen aikaista Iranin pääministeriä Mossadeqia, eikä niinkään Iranin kansaa.

Ammattiliitoista ja ammattiyhdistysneuvostosta Eden puhuu kohtalaisen neutraaliin sävyyn. Hän nostaa esiin etenkin ammattiyhdistysneuvoston saavutuksia, mutta kritisoi ammattiliittojen välisiä kiistoja ja niiden aiheuttamia lakkoja. Teollisuuden työntekijöitä ja johtoa Eden muistelmissaan ylistää ja kertoo heidän ansaitsevan enemmän kiitosta. Lisäksi tutkijoiden työpanosta hän tuntuu kovasti arvostavan.

Kysymykseen mainitsematta jättämisestä on sikäli hieman hankala vastata, sillä tekstiä analysoidessa huomio kiinnittyy ensisijaisesti tekstissä mainittuihin henkilöihin. Tähän tutkimuskysymykseen voisin kuitenkin todeta sen, että Eden mainitsi toki lehdistön joi-takin kertoja. Hän mainitsi pääministeriksi tuloaan käsittelevässä luvussa lehdistön olleen häntä kohtaan kriittisempi kuin julkisen yleisön, mutta hän olisi voinut tuoda lehdistön toimintaa enemmän esille muistelmissaan kokonaisuudessaan. Lehdistö on kuitenkin melko olennainen osa politiikkaa ja poliittista toimintaa.

Koen, että Edeniin liittyvää jatkotutkimusta voisi olla mielekäästä tehdä. Kuten jo johdannossa mainitsin, Edeniin liittyvä tutkimus ei juurikaan käsittele sisäpoliittisia teemoja. Eden onkin sikäli mielenkiintoinen hahmo sisäpoliittisesta näkökulmasta, sillä kuten hän itsekkin mainitsi pääministerikautensa alussa, oli hänen kiinnostuksensa ja osaamisensa ollut pitkälti ulkopoliitikassa. Silti hän kuitenkin toimi lähes kahden vuoden ajan Ison-Britannian pääministerinä.

Edenistä voisi olla myös mielekäästä tehdä laajempaa tutkimusta laajentamalla lähdeaineistoa koskemaan useampaa hänen muistelmateostaan yhden sijasta. Lisäksi Edenin kuvauksia eri toimijoista voisi olla mielenkiintoista tarkastella laajemmin, sillä tässä

tutkielmassa on lopulta vain pieni otanta kaikista niistä toimijoista, joista Eden puhuu muistelmissaan.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Lähteet

Eden, Anthony 1960: *The memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden: Full circle*. Cassell.

Eden, Anthony & Santavuori, Martti 1960: *Muistelmat: Noidankehä*. Karisto

II Tutkimuskirjallisuus

Beltran, Alain 2010: *A comparative history of national oil companies*. P.I.E. Peter Lang.

Childs, David 1992: *Britain since 1945. A political history*. 3. painos. Routledge.

Edgerton, David 1996: *Science, technology and the British industrial 'decline', 1870–1970*. Cambridge University Press.

Edgerton, David 2019: *The rise and fall of the British nation. a twentieth century history*. Penguin Books.

Englefield, Dermot & Seaton, Janet & White, Isobel 1995: *Facts about the British prime ministers. A compilation of biographical and historical information*. H.W. Wilson.

Flinn, Catherine 2019: *Rebuilding Britain's blitzed cities. Hopeful dreams, stark realities*. Bloomsbury Academic.

Glynn, Sean & Booth, Alan 1996: *Modern Britain. An economic and social history*. Routledge.

Haataja, Lauri 1993: ”Henkilöt ja mielipide”. Nevakivi, Jukka & Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri, *Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen*, 124–155. Finn Lectura.

- Hogan, Michael J. 1989: *The Marshall Plan. America, Britain and the reconstruction of Western Europe, 1947–1952*. Cambridge University Press.
- Kurvinen Heidi 2014: ”Muistelmat lähteenä. Toimittaja Anne Voipion *Lehtimatka*”. Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi, *Historiallinen elämä: Biografia ja historiantutkimus*, 132–150. Suomalainen Kirjallisuuden Seura.
- Laybourn, Keith 2002: *Fifty key figures in twentieth-century British politics*. Routledge.
- Lund, Brian 2017: *Understanding Housing Policy*. 3. painos. Policy Press.
- Malinen, Antti 2014: *Perheet Ahtaalla. Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944–1948*. Väestöliitto, Väestöntutkimuksen julkaisusarja D 59/2014. Hansaprint.
- Roitto, Matti 2015: *Dissenting visions: the executive, parliament and the problematic Anglo-American Atomic Collaboration in the changes of British atomic foreign policy 1945–6*. University of Jyväskylä.
- Stockwell, Sarah Elizabeth 2023:” Britain and Decolonization in an Era of Global Change”. Thomas, Martin & Thompson, Andrew S. & Aldrich, Robert, *The Oxford handbook of the ends of empire*. 65–84. Oxford University Press
- Thorpe, D.R. 2003: *Eden: The life and times of Anthony Eden, first Earl of Avon, 1897–1977*. Chatto & Windus.
- Trebat, Nicholas Miller 2018:” The United States, Britain and the Marshall Plan: Oil and Finance in the Early Postwar Era”. *Economia e Sociedade* 1 (27) 2018, 355–373.

III Muut

- Encyclopaedia Britannica & Webb, P. David & Lord Norton of Louth, *Conservative party political party, United Kingdom*, luettu viimeksi 15.2.2024. <https://www.britannica.com/topic/Conservative-Party-political-party-United-Kingdom>

Encyclopediä Britannica, *European Defence Community*, luettu viimeksi 15.2.2024.

<https://www.britannica.com/topic/European-Defense-Community>

Encyclopediä Britannica, *Organisation of European Economic Co-operations*, luettu viimeksi 15.2.2024. <https://www.britannica.com/topic/Organisation-for-European-Economic-Co-operation>

Encyclopediä Britannica & Webb, P. David, Labour party political party. luettu viimeksi 15.2.2024. <https://www.britannica.com/money/Labour-Party-political-party>

Tieteen termipankki, Historia: Marshall-apu. luettu viimeksi 15.1.2024.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:Marshall-apu>